

Vi vil både bevare vores sprogarv og være med på noderne – hvad gør Málráðið så i forhold til køn og kønsneutralitet?

Lena Reinert

Denne artikel er skrevet ud fra et oplæg, som blev holdt på konferencen 18. Konference om Leksikografi i Norden og Nordisk Sprogmode 2025 i Vejle den 21.-23. maj 2025. Oplægget handlede om, hvad de færøske sprogmyndigheder reelt gør i forhold til køn og kønsneutralitet i det færøske sprog. Både oplæg og artikel er begrænsede til det, som sprogrådet, nuværende og forrige, har udtalt om dette emne.

De (sprog)historiske forhold på Færøerne

De (sprog)historiske forhold på Færøerne gør, at der har været rigtig meget, der skulle iværksættes de sidste to århundreder, når det gjaldt administreringen af det færøske sprog. Alt det sproglige, der udviklede sig og modnedes i eget tempo i tiden fra middelalderen til nutiden i skriftlig skandinavisk, har i færøsk principielt skullet udvikles og afvikles på langt kortere tid. Så det er gået slag i slag fra de første forslag, til en fælles retskrivning, til den første skolegrammatik, til den første tosprogede færøske ordbog, til den første færøske ordbog og til den første retskrivningsordbogs lancering i marts 2024.

Færing, både lærde og læge, er stadigvæk meget optaget af alfabet, bogstavering, retstavning, bøjningsmønstre og ikke mindst oprindelsen af de nye ord, der finder vej ind i sproget, noget der for det meste fylder langt mindre i de ældre naboskriftsprog.

Alt dette, som skal registreres og behandles i det færøske sprog, er for en stor del ufuldstændigt behandlet og bliver, med rette, set som en stor og kontinuerlig opgave. Dette må jo nødvendigvis udføres samtidig med at sproget må følge med i de udefrakommende sociale forandringer. Så de til tider hede diskussioner om stave- og bøjningsvarianter overskygger til dels andre aspekter. Der bliver mindre tid til nyere problematik som let sprog, klarsprog og revurdering af sproget, som samfundsændringer de seneste 180 år ellers stærkt lægger op til. Lidt groft sagt, så er vi på en måde fastlåst i en idealudgave af middelalderfærøsk.

Færøsk sprogrøgt med Málráðið og dets forgængere

Færøsk sprogrøgt anses for at begynde omkring år 1900 med filologen dr. Jakob Jakobsen. Som i mange andre lande var sprogrøgten båret af fornuft og idealisme og "naturlig" faglig autoritet.

I 1952 grundlagde færøske akademikere Føroya Fróðskaparfelag, og som følge af dette pionerarbejde blev sprogrøgten i 1958 formaliseret med »Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags«. Det var stadig idealismen, der drev lokomotivet. Det var færøske akademikere med dybtgående indsigt i lokalsamfundet, der skabte fagsprog og termer, der var nødvendige for at skrive akademisk færøsk.

Akademisk færøskundervisning på Málstovnurin havde sin spæde begyndelse i 1964 med sprogprofessoren Christian Matras som kursusleder. Fra Fróðskaparsetur Føroya, vores universitet, blev grundlagt i 1965 med Christian Matras som primus motor, til Institut for færøsk, Føroyamálsdeildin, blev grundlagt i 1968, voksede færøskfaget frem og førte en formel opdeling med sig. Da sprogundervisning på Føroyamálsdeildin var startet op, overtog instituttet helt naturligt også formelt forskningsfunktionen. Den oprindelige Málstovnur fortsatte som selvstændig enhed og beholdt den mere praktiske del af sprogarbejdet med indsamling og sproglig vejledning.

Helt fra begyndelsen har strukturen været mærket af personsammenfald, noget som må siges at være gennemgående for det færøske samfund. Dette giver gode muligheder for synergi, men kan også være grunden til, at arbejdsbyrden kan være undervurderet.

I 1979 fik Málstovnurin endelig et sprogkontor, som dog ikke fik officiel status før 1985, da sprogkontoret under navnet Málstovan startede med rådgivning.

Siden 2013 har Málstovan været under det nuværende Málráð, som er en institution tilhørende kulturministeriet.

Udøvelsen af den sproglige vejledning

Måske skal det hellere ses som en udfordring end et problem, men med de økonomiske midler og den bemanning (halvanden stilling) sprogrådets kontor har, så har det været svært at etablere en struktur, der naturligt slår igennem og bliver hørt.

De sidste 3 perioder¹ er den politisk udnævnte formand i Málráðið blevet valgt udenfor universitetets færøskafdeling, og det har været svært, rent praktisk, at få udnyttet de sproglige kapaciteter på Føroyamálsdeildin, hvilket er

¹ Medlemmerne er udvalgt for 4 år og kan sidde max 2 perioder i træk.

nødvendigt, da Málstovan hidtil kun har haft én videnskabelig stilling (uden reel forskningstid) på Málráðið.

Udøvelse uden sproglov

Mens de omkringliggende sprog lidt efter lidt har fået deciderede sproglove, så befinder færøsk sig stadig i systemet med fornuft og idealisme og "naturlig" faglig autoritet.

Málráðið er reguleret med lov fra 2012, men ellers har det sproglige landskab et meget svagt lovgrundlag at bygge på. Det betyder selvfølgelig ikke, at det færøske sprog er ureguleret, men at det delvis er sprogbrugerne, der regulerer sig selv og hinanden. I tillæg betyder det også, at sprogmyndigheden mangler ledelsesværktøj og er meget afhængig af lægfolks meninger om sprogsprogs spørgsmål, som populært kan siges at dele sig i to; den ene holdning er at holde godt fast ved det sprog, vi nu har ‘fået på plads’ så at sige, og den anden er at følge med de spontane forandringer, der opstår i sproget, så vi ikke ender med et ubrugeligt ”perfekt” sprog.

Det må ses som manglende gennemslagskraft, når Færøernes landsstyre i foråret 2025 udgiver en pjece om ligestilling *Saman um javnstøðu*, hvor lagmand og alle ministre gennemgår deres sagsområder i ligestillingssammenhæng, og hvor Málráðið, der repræsenterer færøsk og færøsk tegnsprog, glimrer ved sit fravær under kultur. Vi må indse, at med den finansiering vi har, så har vi ingen mulighed for at udfylde store dele af loven, særlig de dele der kræver indsamling og vedligeholdelse af sproglige samlinger. Der kunne vi med fordel arbejde endnu mere sammen med universitetet.

Det færøske sprogs grammatiske køn

Gennemgang af den almene færøske grammatik viser, at færøsk har beholdt store dele af den norrøne struktur. Substantiver er opdelt i de oprindelige tre køn, maskulinum, femininum og neutrum. De optræder ubestemt eller bestemt, enten i ental eller flertal og har fire kasus, hvor genitiven dog har begrænset anvendelse i naturligt sprog.

Pronomener hedder tilsvarende jeg, du, han, hun og det, som tilsvarende substantivets genus. Dertil er der kongruensbøjning i adjektiver og tal. Første og anden person, 'eg' og 'tú', afspejler dog også det biologiske køn, *sexus*. I tredje person, *hann/teir*, *hon/tær* og *tað/tey* er det substantivets genus, der styrer kongruensen. Kongruensbøjning er bevaret i adjektiver, verber (talbøjning) og artikel/tallene 1, 2 og 3.

Hverken grammatisk eller biologisk køn har været problematisk for størstedelen af sprogbrugerne af færøsk. Forholdet mellem grammatisk og naturligt

køn har for det meste været indlysende. Grammatisk køn er, vil jeg påstå, stadigvæk en selvfølge. Alligevel ses køn i grammatikken som et problem, fordi den fastholder gamle kønsstrukturer i samfundet, og står derfor i vejen for ligestilling mellem kønnene.

Málráðið, hvad udtaler de så?

Nu til hovedspørgsmålet, hvad siger det færøske sprogråd til spørgsmål om køn og kønsneutralitet? Som nævnt, så har færøsk kæmpet og kæmper stadigvæk på mange fronter. Traditionelt har fokus været på at bevare og forny, nogle gange måske på grænsen til at revitalisere sproget gennem at "reparere" grammatikken ud fra norrøne bøjningsmønstre og syntaks.

Fra tiden omkring 1900 til dags dato har hovedfokus været på fremme af ældre (norrøn) sprogstruktur og erstatning af fremmedklingende ord, først danske og tyske og senere er engelske kommet til.

Erstatningsordenes form og dannelse har også været en kamp i sig selv. Sammen med den planlagte konstruktion af nye ord i sproget, hvor metoden først og fremmest er at sikre, at strukturen er afstemt efter norrønt, vokser nye ord spontant frem, som de altid har gjort. De spontant dannede ord holder sig langt fra altid inden for de snævre rammer af norrønt, men følger færøsk som det er nu, med påvirkning op gennem tiden fra andre sprog, såsom dansk.

Gennemgang af spørgsmål til Málstovan

I praksis er det ansatte på Málstovan, der svarer på spørgsmål og udsender vejledninger, så jeg har set på deres registrering af spørgsmål og svar. Jeg har gennemgået henvendelser fra år 2000 til 2019 og set på de spørgsmål, der indeholder ordet "kyn" (køn). Det, jeg fandt, var spørgsmål vedrørende stillingsbetegnelser, grammatisk køn til nye ord, nyord for ord, der beskriver forskellig seksuel orientering og så en oversætter, der efterspørger et færøsk ord for svensk 'hen'.

De fleste spørgsmål omkring køn de sidste 20-25 år drejer sig om tildeling af grammatisk køn ved nyere ord, og hvordan man bedst formulerer sætninger, så de inkluderer begge køn.

Der er vokset et sprogligt ligestillingskrav frem, siden kvindebevægelsen indfandt sig på Færøerne. Med kvindebevægelsen i halvfjerdserne kom en forstærket kritik af det nogle gange unødvendigt maskuline sprog. I bogen *Færøerne – sprog & køn* fra 1986 behandles kønsspecifikt sprogbrug, og der rettes en skarp kritik mod den konservative linje, der føres på Færøerne.

Et kapitel har overskriften "Sprognævnet". Kapitlet gør opmærksom på de

kønsdiskriminerende træk, der er i sproget, og forsøger også at fremprovokere en bevidsthed om dette. Der bliver gjort opmærksom på det urimelige i, at det, dengang nydannede, sprogudvalg kun bestod af mænd. Betydningen af ordet 'maður' (mand) bliver også vendt og drejet, og det, at maður (mand) skal kunne betyde menneske i nutidsfærøsk, bliver fuldstændig afvist.

Indenfor grammatikkens rammer

Tilbage i 1998 kommer Málstovan i det sproglige informationsbrev *Orðafar* med en klar og udførlig anbefaling om at gøre sproget mere inkluderende, dog inden for sprogets rammer. Dette var en udførlig vejledning med adskillige anbefalinger omkring sprog og køn. Stillingsbetegnelser blev behandlet, specielt problematikken med at stillingsbetegnelsen ikke har samme køn som personen, der er ansat i stillingen, f.eks. er prestur (præst) maskulinum, kan man så bruge 'hun' som pronomen?

I praksis er det ikke nemt at se, om anbefalingerne i informationsbrevet har haft nævneværdig virkning. Færøerne havde en folketælling 11/11-2011, som fik det arkaiske navn Manntal, fordi det anså blandt andet statistikerne på projektet som værende passende, argumentet var historisk. Fra begyndelsen var der kraftig kritik fra Ligestillingsnævnet, feminister og ellers fra folk i almindelighed, men der blev holdt fast ved navnet. Sprogrådet kan kun vejlede i dette tilfælde.

Med stillingsbetegnelser er det også gået lidt trægt. I 2000 fik Færøerne den første ombudsmand for Lagtinget, og titlen blev Løgtingsins umboðsmaður. Forud for etableringen var der kritik af, at det ikke kom til at hedde Løgtingsins umboð, (umboð er neutrum), men heller ikke der faldt valget på den inkluderende form. Senere har vi dog fået andre repræsentanter, og deres titel er -umboð (barnaumboð, brekumboð), så måske skal tiden bare være moden til forandring.

Málráðið udsendte uopfordret vejledning til offentlige institutioner med anmodning om kønsneutralt sprogbrug i 2019. I forbindelse med lagtingsvalget i 2022 blev en kvinde valgt til formand for tinget, tingformaður. Der var ønske om at ændre titlerne i tinget, men der skulle lovændring til, og det blev gjort med vejledning fra bl.a. Málstovan. Det kan nu hedde -kvinna eller -fólk, hvor det før kun kunne hedde -maður. Undtagelsen er lögmaður, som bliver vurderet til at have en særstilling, fordi betegnelsen er så gammel.

Redaktøren på Retskrivningsordbogen har, hvor det har været muligt, systematisk i sammensætninger tilføjet -folk som alternativ, hvor der i Færøsk Ordbog står -mand, så der efterleves sprogrådets egne anvisninger, som også står stærkt i den almindelige befolkning.

Udenfor grammatikkens rammer

Hidtil har både befolkning og sprognævn bevæget sig indenfor den alment godkendte grammatiks rammer, når der er blevet diskuteret, om der eventuelt skulle indføres nye ord i sprogsystemet. Der har været forandringer, som det at anvende folk, hvor vi traditionelt har anvendt mand, men hverken mand eller folk er nye i sproget.

Nu har vi dog i en tid set græsrodsbevægelser, der ikke bare vil skifte ord ud, men vil have forandringer i grammatikken. Med nye opfattelser af køn, er der sprogbrugere, der også har en ny opfattelse af grammatisk køn.

Som i sprogsamfund omkring os, har vi i vores sprogsamfund en gruppe brugere, der ønsker en måde at referere til en person uden at henvise til køn. Der er specielt et ønske om et neutralt pronomen i 3. person, som **ikke** er det (tað). Disse brugere er ikke åbne for at bruge neutrumspronomenet tað (det), da de opfatter det som nedladende. Det er også delvis rigtigt, det kan bruges nedladende på færøsk at omtale en person som det (tað), når du udmærket er klar over, at personen er en han eller hun.

Det er en hård nød at knække, fordi pronomen bliver set på som en lukket gruppe, som ikke optager nye ord. Dette er kun delvis rigtigt, det største problem er nok de polariserede holdninger i samfundet. Den ene side har den holdning, at det drejer sig om at holde stand, så grammatikken ikke bryder sammen, fordi den har stor indvirkning på kongruensbøjningen. Den anden side ser det som vigtigt at være politisk korrekt og tage mere hensyn til sprogbrugeren end til sproget isoleret set. Disse brugere har et tydeligt forbillede i sprog, hvor henvisningen til biologisk køn ikke er så kompliceret i forhold til grammatisk køn.

LGBT+ Føroyar har sendt en formel henvendelse til Málnevndin i april 2022 for at få vejledning om, hvordan de skal håndtere ønsket om et kønsneutralt pronomen på færøsk. Der er påbegyndt en behandling af spørgsmålet, men der er ikke udsendt et officielt svar. Grammatisk medfører dette flere kongruensproblemer end i skandinavisk.

Og mens der ventes på svar, så kan vi iagttage, at der blandt de unge, der søger et alternativt pronomen, mest bruges tey, som er intetkøn i pluralis + singularisbøjede verber og adjektiver. Dette er tydeligvis lånt fra det engelske they.

Hvad dette ender med, er måske ikke så interessant for sprogrådet. Med nye samfundsstrukturer følger nogle gange nye sprogstrukturer og vores opgave er at være fødselshjælper for det nye.

Vi vil aldrig få en færdig opskrift på, hvordan vi håndterer denne og lignende opgaver i vores lille samfund. Vi er nødt til at sætte os ind i, hvad der

rører sig på verdensplan, og hvad vores nabolande gør, men så skal vi huske at nedskalere og tilpasse. I mylderet er det nogle gange, at vi glemmer at se indad – vi har allerede forholdsvis enkle arbejds gange, der passer til vores størrelse, som det er en god ide at genbruge. Vi skal ikke finde en vej ud af dette. Vi skal lære løbende at transformere det udefrakommende, så vi er med på noderne samtidig med at vi bevarer sproget intakt.

Vi er nødt til at indse, at måden, hvor vi kommunikerer sproglig hjælp i form af påbud med forventning om, at de bliver overholdt – de tider er forbi. Hvis vi vil høres som myndighed, kan vi hverken pålægge dem der er for, eller dem der er imod et alternativt brug af pronomener, hvilke ord de skal benytte.

”Øll eiga málið”² er vores slogan og en af vores opgaver, udover at bevare færøsk, er at ivaretage og forsvare alle sprogbrugeres rettigheder.

Summary

The article explores how the Faroese Language Council handles issues of gender and gender neutrality in Faroese. It outlines the historical focus on preserving traditional grammar rooted in Old Norse. Inquiries on “kyn” from 2000–2019 show that the subjects of the questions are divided into 3 main subjects: Grammatical gender, job titles, and inclusive language. The feminist movement increased critique of masculinized language from the 1970s onwards. Málráðið has issued recommendations for more genderinclusive usage, though uptake has been slow. Grassroots groups now push for deeper changes, including a new genderneutral pronoun. The Council must balance linguistic tradition with societal change. Its role is to guide, not impose, as all speakers “own the language.”

Referencer

Didriksen K. (1986) *Færøerne – sprog & køn*. Århus: Husets Forlag.

Føroya Landsstýri. (2025) *Saman um javnstøðu* Hentet fra <https://landsstyri.cdn.fo/savn/b4xbcgpq/saman-um-javnstoedu.pdf?s=nRZtqIaKXJUmV-IR-D0T-foUX0gw>.

Joensen J.P. (1983) Um ikki at flyta annan fótin fyrr enn hin stendur tryggur. *Fróðskaparrit* 31, 11-35.

Málstovan. (1998) *Orðafar* 2, 1998.

2 Alle ejer sproget.

Málstovans arkiv over sprogbesvarelser.

Poulsen J.H.W. (1985) Orðagerð á heimligum stöði. *Sprog i Norden*, 1985, s. 46-56
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>.

Sigtryggsson, B.J. (2021). Retskrivning og normering i nutidens Island – nogle tanker. *Sprog I Norden*, 49(1), 67–78. Hentet fra <https://tidsskrift.dk/sin/article/view/114946>.

Forfatter

Lena Reinert er videnskabelig assistent ved institut i færøsk, Føroyamálsdeildin, på Færøernes Universitet.

Nøgleord

ligestilling, grammatisk køn, sprogrådgivning

Bibliografiske oplysninger

Reinert, Lena, 2026: Vi vil både bevare vores sprogarv og være med på noderne – hvad gør Málráðið så i forhold til køn og kønsneutralitet?

I: Kirsten Lindø Dolberg-Møller (red.): *Sprog i Norden 2026*, s. 89-96.

<https://tidsskrift.dk/sin/index>

© Forfatterne og Netværket for Sprognævnene i Norden
